

LADÓ ÁGOTA

ALPÁR IGNÁC CSÍKSZEREDÁBAN

Az Erdélyi Római Katolikus Státus csíkszeredai főgimnáziumának tervezéséről

A csíkszeredai gimnázium épületegyüttesének homlokzata, különösképpen pedig a főhomlokzat központi részének három, két szintet átfogó, íves keretelésű, díszes ablaknyílással áttört kialakítása nem állítható egykönnyen párhuzamba Albert Ignácnak az ezekben az években készült más munkáival.

A kiegyezést követően, Eötvös József vallás- és közoktatásügyi minisztersége alatt az 1868-as népoktatási törvénnyel bevezetett általános tankötelezettség, a közigazgatásban a képzettebb személyzet szükségessége, valamint a modernizálódó egészség-, illetve oktatásügyi igények és követelmények különböző típusú iskolaépítkezések és -bővítések, korszerűsítések sorát nyitották meg. A 20. század elején az Erdélyi Római Katolikus Státus is több új gimnáziumot építtetett, például Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen – és Csíkszeredában. Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy ezen épületek közül mind méretét, mind pedig megjelenését tekintve éppen a csíkszeredai a legjelentősebb, legimpozánsabb alkotás. Vitathatatlan jelentősége ellenére a csíkszeredai gimnáziumépület mindedig nem képezte művészettörténeti kutatás tárgyát, mi több, tervezésének kulcsfontosságú kérdéseit is bizonytalanság övezte.

A neves pesti építésznek, Alpár Ignácnak (1855–1928), akit egyebek között főleg a Budapesten, a Városligetben álló Vajdahunyad várának tervezése miatt tartunk számon, meglehetősen gazdag életművében kolozsvári tevékenysége is közismert. 1896–1897 között az ő tervei alapján épült például Kolozs vármegye egykori székháza, emellett azonban a Szentegyház/Iuliu Maniu utca Főtér felőli sarkain 1898–1900 között épült Státus-házak, valamint az egykori Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem 1900 tavaszától

Az Erdélyi Római Katolikus Státus csíkszeredai főgimnáziumával kapcsolatos kutatást, valamint jelen forrásközlés létrejöttét a Babeş-Bolyai Tudományegyetem kutatási ösztöndíja segítette.

épített központi épülettömbjének tervezése szintén az ő nevéhez fűződik. Világos tehát, hogy Alpár Ignác ezekhez az évekhez köthető tervezői tevékenysége egyrészt az Erdélyi Római Katolikus Státus megbízásából, másrészt mindenképpen annak tudomásával folyt, mindeddig tisztázatlan volt azonban a neves építész közreműködése a csíkszeredai gimnázium épületegyüttesének tervezésében – annak ellenére, hogy a vonatkozó szakirodalom évtizedek óta következetesen és határozottan az ő alkotásaként tartja számon.¹ Az itt közölt forrással² e bizonytalanságot kívánjuk eloszlatni, valamint némileg pontosítani Alpár Ignác szerepét a csíkszeredai épületegyüttes tervezésében.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus csíkszeredai főgimnáziumának – a mai Márton Áron Gimnáziumnak, valamint a Segítő Mária Római Katolikus Teológiai Líceumnak – az építése 1909-ben kezdődött, teljes átadására pedig 1913-ban került sor. Az intézmény elődje – melyet a Csíksomlyón meglepedett ferences szerzetesek alapítottak – a 17. század második felében kezdte meg működését. Az iskola viszonytagságos története, valamint később, az 1848-as forradalom és szabadságharc okozta nehézségek ellenére a 19. század második felében is egyre nőtt a környékbeli ifjúság érdeklődése az itt zajló oktatás és nevelés iránt, sőt a század végén egy újabb intézmény, a tanítóképző intézet is a csíksomlyói iskola falai között folytatta működését. Mivel azonban az internátus kérdését csak részlegesen sikerült megoldani, a csíksomlyói épület pedig idővel egyre szűkebbnek bizonyult, a 19. század utolsó évtizedében felmerült az intézmények Csíkszeredába költöztetésének, valamint ott egy új, tágas épület emelésének gondolata. Az áthelyezés eszméjét elsőként Kuncz Elek tankerületi királyi főigazgató vetette fel, javaslatát pedig azzal indokolta, hogy a régi épület tantermei kicsik, sötétek és levegőtlenek, egyes szertárai korszerűtlenek, mások egyáltalán nincsenek, továbbá megfelelő tornateremmel sem rendelkeznek. A tanárok és diákok szellemi fejlődésének szempontjából is több érv szólt a Csíkszeredába való költöztetés mellett, lévén, hogy *„a tanároknak az alig néhány száz lakóval bíró két kis község közt fekvő, s minden szellemi életet nélkülöző Csíksomlyón sem a művelt társadalmi elemekkel való érintkezésre, sem önképzésre alkalmuk nincs”*.³ Bár az eszmének ellenzői is akadtak, akik elsősorban a csíksomlyói természeti környezet jótékony hatásaira hivatkoztak, a felmerült problémákra mégis az áthelyezés mutatkozott a legmegfelelőbb megoldásnak, és indokoltnak tűnt a nagy hírű iskolának immár Csík vármegye új székhelyén, Csíkszeredában való működtetése.

A gimnázium ügyeiben egyaránt érdekelt felek, az állam, a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, a vármegye, a város, az Erdélyi Római Katolikus Státus, valamint az intézmények igazgatótanácsa azonban mégis nehezen tudott egyezsége jutni az áthelyezés és építkezés körülményeit és anyagi feltételeit illetően, ezért a probléma megoldása 1895-től többször elakadt, majd újra és újra felmerült.

1900 táján, amikor a gimnázium ügye ismét fellendülni látszott, az igazgatótanács felkérte Alpár Ignácot, hogy a tervvázlatot és a költségvetést készítse el. 1900-ban és 1901-ben még folytak a tárgyalások és az áthelyezés előkészítő munkálatai, 1902-ben azonban a tervezés válságos helyzetbe jutott, és úgy tűnt, a probléma végleg megoldatlan marad.⁴ Csak jóval később, 1905. április 26–27-én született meg az első megegyezés, mely szerint a város a Barancs-dűlőben, a Szék útja és a Rákóczi út sarkán levő, Nagymart nevű területet gimnáziumépítés céljából örök időkre átengedte az Erdélyi Római Katolikus Státusnak, továbbá a felek kötelezték magukat egy-egy épületrész építtetésére és felszerelésére. Ezen megegyezés előzménye Pál Gábor gimnáziumi igazgató 1904 augusztusában előterjesztett indítványa volt, melyben az építendő iskola terveinek és részletes költségvetésének előkészítését az Erdélyi Római Katolikus Státusra bízta, mely ezeket az akkoriban legfoglalkoztatottabb építé-

szével, Pápai Sándorral készítette el⁵ – ezt támasztják alá azok az 1908-ból származó részletes tervrajzok, melyeken már ez utóbbi kézjegye látható.

Azt azonban, hogy Alpár Ignác valóban részt vett a csíkszeredai építkezés előkészítésében, az Erdélyi Római Katolikus Státus igazgatótanácsának 1901. június 14-én kelt, gr. Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspökhöz intézett levele – itt közölt forrásunk – igazolja. A kezdeti elképzelés – mely a szükséges helyiségek beosztására és méreteire való tekintettel vélhetően még a gimnázium igazgatóságától származott – az volt, hogy a gimnázium, a szeminárium és az internátus pavilonrendszerben épüljön.⁶ A Státus igazgatótanácsának az erdélyi püspökhöz intézett leveléből kiderül azonban, hogy Alpár Ignác a helyszínen arról győződött meg, hogy ezen elképzelés megvalósítása lehetetlen, így ő a három épületrész párhuzamosan összekapcsolt elrendezését javasolta.

A levél szövege a továbbiakban többek között arról tájékoztat, hogy az építész mindhárom épületrésznek külön bejáratot tervezett. Az ebédlőt és a szolgálakásokat az alagsori, illetve az alacsony földszinti helyiségekbe, a kápolnát a főgimnázium épületének második emeletére helyezte el. A tornatermet 25 méter hosszúságúra tervezte, megfelelő karzattal látta el, hogy az díszteremként is használható legyen. Mind a szeminárium, mind pedig az internátus épületébe egy-egy olyan helyiséget javasolt, mely egyfelől imaterem, másfelől zene- és „*társalkodóterem*” céljaira egyaránt megfelel. Mivel az Alpár Ignác által így tervezett építkezés és épületegyüttes összköltségvetése 656 098 korona 52 fillér lett volna – tehát olyan összeg, mely messze túlnőtt minden addigi hozzájáruláson és adományon –, az Erdélyi Római Katolikus Státus igazgatótanácsa utasította a tanári testületet, hogy „*a terv egyszerűsítése s a költségek apasztása szempontjából mindazon helyiségeket, amelyek nem okvetlenül szükségesek, törölje, illetve jelölje meg.*”

Alpár Ignác 1901-es tervvázlatainak leírását, valamint az 1908-ban keletkezett tervanyagot összehasonlítva láthatjuk, hogy az eredeti elképzelés szerinti pavilonrendszer helyett az épületegyüttesnek a neves budapesti építész által javasolt szerkezete köszön vissza a Pápai Sándor által kidolgozott alaprajzokon. Igaz, hogy az Alpár Ignác által ajánlott távolságnál néhány méterrel közelebb, de a szeminárium és az internátus épülete párhuzamosan a főgimnáziuméval, azzal szoros kapcsolatban van. Az 1901-es tervvázlatokhoz igazodva továbbá mindenik épületrésznek megvan a maga külön bejárata is. A helyiségek 1901-es elrendezése szerint az alagsorba, valamint a földszintre tervezett ebédlő és szolgálólakások az 1908-as alaprajzokon mind a földszintre kerültek.

Alpár Ignác a kápolnát a főgimnázium épületének második emeletére tervezte, ezt pedig gyakorlati megfontolásból, helynyerési és szerkezeti szempontokkal támasztotta alá. Az 1908-as homlokzati, metszet-, valamint alaprajzok azonban arra engednek következtetni, hogy az eltelt hosszú évek alatt a gimnázium építésében érdekelt felek egyetérthettek abban, hogy a korábbi praktikus indokoknál fontosabb a reprezentáció és a csíksomlyói hagyományok méltó tisztelete és követése, így a nagyszerűen díszített kápolna minden szempontból kiemelt helyre, a főgimnázium első emeletére került, ezen elhelyezése pedig a főhomlokzat kialakítását is befolyásolhatta. Alpár Ignácot a gyakoriasság vezethette abban is, hogy a gimnázium tornatermének méretét és karzatát úgy tervezze, hogy az egyúttal díszteremként is használható legyen. Bár az első emeleti karzat kialakítása 1908-ra is megmaradt, a tornaterem javasolt mérete nem, és az ekkorra már megérett reprezentációs igénynek megfelelően a dísztermi funkció is az első emeleti kápolnába került át. Az 1901-ben mind a szeminárium, mind pedig az internátus épületébe tervezett egy-egy imaterem, mely ugyanakkor zene- és társalgóteremként is szolgálhat, az 1908-as alaprajzokon megváltozott funkcióval, munka- és zeneteremként jelenik meg, ez pedig va-

A csíkszeredai gimnázium épületegyüttesének főhomlokzata

lamelyest szintén alátámaszthatja azt a feltételezést, mely szerint a 20. század elejére a csíksomlyói hagyományokhoz való ragaszkodás mellett a világi tevékenységek, a világiasabb oktatás-nevelés került előtérbe a gimnáziumban és az azzal kapcsolatban működő intézményekben.

Feltételezhetjük, hogy az iskolaépítésben gyakorlott és elismert Alpár Ignác munkásságára jellemző típusmegoldásainak némelyikét alkalmazta az Erdélyi Római Katolikus Státus új, csíkszeredai főgimnáziumának tervezésében. Ezt látszik alátámasztani többek között a szintén Alpár Ignác tervei alapján, valamivel később, 1910-ben emelt budapesti Báró Eötvös József Collegium (Ménési út 11–13.) épületének beosztása is, melyben a tornaterem egyúttal aula.⁷ Valószínű, hogy mindezek alapján Pápai Sándornak, a Státus építésének hozzájárulása és érdeme abban áll, hogy a budapesti építész által 1901-ben készített tervvázlatokat, a bevált, megalkotott javaslatokat és megoldásokat a kimondottan helyi igényekhez igazította – ezt pedig leginkább éppen az első emeleten elhelyezett kápolna és díszterem kialakítása támasztja alá. Ilyen értelemben az is feltételezhető, hogy e helyiségnek a dekorációs programját is – a helyi igények és elképzelések figyelembevételével – Pápai Sándor dolgozta ki.

A csíkszeredai gimnázium épületegyüttesének homlokzata, különösképpen pedig a főhomlokzat központi részének három, két szintet átfogó, íves keretelésű, díszes ablaknyílással áttört kialakítása sem az Erdélyi Római Katolikus Státus által a korban építettett más gimnáziumokkal, sem pedig Alpár Ignácnak az ezekben az években készült más munkáival nem állítható egykönnyen párhuzamba. Utóbbi esetben az a tény szolgálhat magyarázatként, hogy a budapesti építész és irodája számos tanintézetet tervezett – polgáriakat és katonaiakat egyaránt, különböző, egyházi és világi megbízók felkérésére az ország legkülönbözőbb pontjain, ennek megfelelően pedig érthető a változatosság, a stílus- és díszítőelemek változtatása, szinte véletlenszerű felbukkanása az egyes épületeken. Ebbe a gondolatmenetbe illeszkedik a csíkszeredai főgimnázium, valamint a budapesti báró Eötvös József Collegium neoromán főbejáratának párhuzamba állítása is. Ha azonban arra gondolunk, hogy a ká-

polna és díszterem utólag, a helyi elképzelések értelmében kerülhetett mégis az első emeletre, és hogy ezen áthelyezés hatással lehetett a főhomlokzat kialakítására, valamint ha figyelembe vesszük azt is, hogy egyes homlokzati elemek hasonlóságot mutatnak a Pápai Sándor által készített kolozsvári lakóházterveken⁸ látható megoldásokkal, egy árnyaltabb következtetésre juthatunk.

Az Erdélyi Római Katolikus Státus csíkszeredai főgimnáziumának hosszú évekig elhúzódó tervezése bonyolult kérdéskör elé állította a kutatást. A szakirodalom érintőleges említései és egyértelműnek tekintett párhuzamai után az újabb források tükrében úgy tűnik, a csíkszeredai gimnázium épületegyüttesének szerkezeti megoldásai – például a tornaterem kialakítása és a tantermek utcafront felőli elhelyezése – többnyire Alpár Ignácnak köszönhetőek, mindezeket azonban Pápai Sándor, a Státus építész alakította a helyi igényekhez és elképzelésekhez, mégpedig olyan módon, hogy ez az épület teljes megjelenését befolyásolhatta.

A csíkszeredai gimnázium épületegyüttesének bonyolult tervezési folyamata ugyanakkor tanulsággal szolgálhat az Erdélyi Római Katolikus Státus további iskolaépületeinek kutatását illetően is. Bár egyelőre részleges adatokkal rendelkezünk ugyan, mégis okkal feltételezhetjük, hogy például a kézdivásárhely-kantai,⁹ illetve a marosvásárhelyi¹⁰ egykori katolikus gimnázium tervezése is hasonló fordulatokban bővelkedett.

Forrás

Az erdélyi római katolikus státus igazgatótanácsától¹¹

Sz. 984/1901

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Alpár Ignác építész a csíksomlyói főgymnasium, finövelde és internatus tervvázlatát elkészítvén, a helyszínen arról győződött meg, hogy teljes lehetetlenség a seminariuumot és internatusot mint a főgymnasiumnak befelé nyúló szárnyait létesíteni, mi nagy földmunkával járna egyrészt, de meg nem is volna helyes, mivel mindig a hegy rétegeivel párhuzamosan kell állítani az épületeket. Azért ő a seminariuumot és internatusot párhuzamosan a főgymnasium épületével, de attól 22 méterrel hátrább helyezte el, miáltal kedvező silhouettet nyert, s amellet a két intézet szoros kapcsolatban van a főgymnasium épületével. Az illetén elrendezés folytán az ebédlő és szolgálakások a souterain, illetve az alacsony földszinti helyiségekben czélszerűen voltak elhelyezhetők.

Minden egyes intézetnek megvan a maga külön bejárója is. A főgymnasium épületben a kápolnát a II-ik emeletre tervezte részben helynyerés, részben szerkezeti szempontból. A tornatermet a rendes méretektől eltérőleg 25 méter hosszúra tervezte, megfelelő karzattal, hogy a tornaterem mint egyúttal díszterem, rendeltetésének jobban megfeleljen.

A seminariuum épületében imatermet létesített, amely egyúttal zene- és társalkodó terem czéljaira is szolgálna. Ugyanígy az internatusban tervezett zene- és társalkodó terem, megfelelő méreteinél fogva egyúttal imaterem is lehet.

A főgymnasium, internatus és seminariuum együttes beépített köbtartalma 59.645,32 köbméter, egy köbmétert 11 koronával számítva az építési összköltség 656.098 korona 52 fillért tenne ki.

A vonatkozó vázlatterveket azon felkéréssel van szerencsénk Méltóságodhoz, kapcsolatosan 2025~900 sz. alatt kelt átiratunkkal, (...) alatt tiszteletteljesen áttenni, hogy méltóztassék azokat az igazgatónak azon utasítással kiadni, hogy a tanári testülettel vegye azonnal mindenre kiterjedő tüzetes vizsgálat alá, és jegyzőkönyvileg

mondjon véleményt arra nézve, hogy van-e a terv-vázlaton gondoskodva mindazon helyiségekről, amikre az intézetnek szüksége van? megfelelő-e minden helyiségnek a mérete? nincs-e fölösleges helyiség? célszerű-e minden helyiségnek elhelyezése?

Mivel az így tervezett építkezés 656.098 korona 52 fillérbe, tehát olyan összegbe kerülne, amelyre fedezetet találni legalább ma még lehetetlen: a tanári testületet utasítom, hogy a terv egyszerűsítése s a költségek apasztása szempontjából mindazon helyiségeket, amelyek nem okvetlenül szükségesek, törölje, illetve jelölje meg.

Egyúttal az igazgatóságot arra is felhívom, hogy a tervvázlatot mutassa be a csík-megyei főispán úrnak, alispán úrnak, a főjegyző úrnak, a szeredai polgármester úrnak, Pap Domokos főmérnök úrnak, egyszóval a megye és város képviselőinek, és kérje ki az ők véleményét is.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletünk nyilvánítását.

Kolozsvárt, 1901. június 14-én tartott ülésből.

Zárva: 1 csomag.

Méltóságos és Főtisztelendő Gr. Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök úrnak
Gyulafehérvárt.

Gr. Kornis Victor
alelnök

Balázs András
jegyző

■ JEGYZETEK

1. Magyar Vilmos: *Alpár Ignác élete és működése*. III. rész: *Mercur szolgálatában, 1897–1918*; IV. rész: *Az ünnepeit és az üldözött Alpár, 1889–1928*. Budapesti Építőmesterek Ipartestülete, Bp., 1935. 224; Rosch Gábor: *Alpár Ignác építészete*. Enciklopédia Kiadó, Bp., 2005. 115; Hajós György – Kubinszky Mihály – Vámosy Ferenc: *Alpár Ignác élete és munkássága*. Építészeti Tájékoztatói Központ Kft., Bp., 2005. 54.

2. Gyulafehérvári Érseki- és Főkapitányi Levéltár. Püspöki iratok. 1901. 1035-ös doboz, 2407/17.

3. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter az igazgatótanácsnak írott 1895. év végi levelének részlete. Közli Szlávik Ferenc: *Tizenöt év a csíksomlyói róm. kath. főgimnázium történetéből (1895/6–1909/10)*. Az új intézetek és felavatásuk. Az Erdélyi Róm. Kath. Státus Csíkszeredai Főgimnáziumának Értesítője az 1910–1911-ik iskolai évről 1911. 7–8.

4. Uo. 12–13.

5. Uo. 14–18.

6. Uo. 13.

7. *Kimutatás a Bátor Eötvös József Collegium részére tervezendő épületben szükségelt helyiségekről*. Lásd a Bátor Eötvös József Collegium honlapján, a De aedificio – a Collegium megalapítására és építésére vonatkozó iratok gyűjteményében. <http://honlap.eotvos.elte.hu/galeria/album/de-aedificio/31/?pageid=1&ipp=42> (Letöltve 2014. május 7.)

8. Római Katolikus Gyűjtőlevéltár. Kolozsvár. Rendezetlen iratok.

9. *Az Erd. Róm. Kath. Státus Kézdivásárhely-kantai Róm. Kath. Főgimnáziumának Értesítője az 1903–904-ik tanévről*. Közzéteszi Hassák Vidor igazgató. Turóczi István Könyvnyomdája, Kézdivásárhely, 1904. 17–19; Hassák Vidor: *A kézdivásárhely-kantai róm. kath. főgimnázium rövid története (1680–1906)*. In: *Emlékkönyv. A kézdivásárhely-kantai Róm. Kath. Főgimnázium új épületének 1906. évi november 4-én történt felszentelése alkalmából*. Összeáll. Biró Lajos. Turóczi István Könyvnyomdája, Kézdivásárhely, 1906. 21–27.

10. *Az Erdélyi Róm. Kath. Státus marosvásárhelyi Főgimnáziumának Értesítője az 1905–1906-ik iskolai évről*. Közzéteszi Rettegő Géza igazgató. Grün Sámuel Könyvnyomdája, Mvhely, 1906. 1–38.

11. Forrásunk közlésénél a szöveg betűhív átírására törekedtünk, így csak a legszükségesebb változtatásokra kerítettünk sort: mai helyesírás szerint jelöltük és egységesítettük a szöveg írója által következetlenül használt rövid és hosszú magánhangzókat, szintén a mai nyelvtani szabályoknak megfelelően egybeírtuk az összetartozó szavakat ott, ahol ez indokolt volt, és nem zavarta a szöveg értelmezését, valamint kitettük a központosítási jeleket, ahol ezekre szükség mutatkozott. A régies alakban megjelenő szavakat érintetlenül hagytuk még akkor is, ha ugyanazoknak a szavaknak más írásmódja is előfordul a szövegben.